

Oponentský posudek

na disertační práci PhDr. Lenky Havelkové

Kulturologické aspekty ve výuce ruštině a němčině (na materiálu českých, ruských a německých pranostik)

Praha: Univerzita Karlova, 2011. 254 s. včetně bibliografie (české, anglické, ruské a německé resumé)

Školitel: PhDr. Hana Žofková, CSc.

Vyjádření oponenta k disertaci

Předložená práce má obvyklou strukturu disertačních prací z lingvodidaktiky. První část je věnována podrobnému zpracování teoretických poznatků k tématu na základě analýzy existujících domácích i zahraničních pramenů s uplatněním komparativních a interdisciplinárních přístupů. Následuje aplikační část, v níž autorka předkládá své praktické řešení nastoleného problému v podobě gradovaného systému cvičení pro doplnění učebnic ruského a německého jazyka. Dává tím možný návod k využití kulturologického potenciálu lidových pranostik při osvojování komunikativní kompetence, jež dosud v našich cizojazyčných učenicích absentují.

K jednotlivým požadovaným kritériím

1. Aktuálnost zvoleného tématu

Drobné slohové útvary lidové tvořivosti, k nimž pranostiky patří, nebývají často předmětem lingvodidaktické analýzy, spíše naopak. Autorka, motivovaná zejména analýzou domácích i zahraničních učebnic, se rozhodla pro jejich komparativní česko-rusko-německé zpracování a tato volba se ukázala nejen jako nápaditá, ale i jako funkční, se závěry, které se nabízejí k využití ve vzdělávací praxi při formování cizojazyčné komunikativní kompetence žáka. Z tohoto pohledu lze zvolené téma a jeho prezentaci nazírat jako aktuální a potřebné. Domníváme se, že uvedené pojetí může výuku obohatit a navíc svým prezentovaným kulturologickým potenciálem částečně přispět k zaplnění mezery, která zatím v osvojování sociokulturní a interkulturní kompetence ve srovnávaných jazycích existuje. V neposlední řadě může obohatit kulturologické znalosti učitele.

2. Splnění stanoveného cíle

Autorka si podle svého vyjádření kladla v práci několik cílů (str. 17), o jejichž splnění se snažila, nicméně jejich hierarchie schází a negativně tak ovlivňuje větší sevřenost práce, na níž se podílí i nepřesné užívání základních pojmů („hlavní problém“, „hlavní vědecký problém“, „aktuální otázka“, „dílčí otázka“ aj.). Na počátku zpracování absentuje i tematické vymezení. Označený hlavní problém práce: „Lze využít kulturologický potenciál lidových pranostik ve výuce cizích jazyků v rámci formování komunikativní kompetence žáků, popřípadě jakým způsobem?“ (16) má, podle našeho názoru, povahu hypotézy, která si zasloužila výzkumné ověření (testy?, dotazníkové šetření ?) a kvantitativní vyhodnocení. Pokud tedy budeme za hlavní cíl práce považovat využití kulturologického potenciálu pranostik při utváření cizojazyčné komunikativní kompetence žáků na základě navrhovaného systému cvičení, pak bychom mohli na dotaz o jeho splnění odpovědět kladně.

Splnění stanoveného cíle je však třeba nazírat v kauzální závislosti na exaktně stanovených hypotézách a jejich následném ověřování. V subkapitole 1.5 Výchozí hypotézy však žádné

stanoveny nejsou, jejich jasné obligatorní označení chybí, což hodnotíme jako mínus.

3. Zvolené metody disertace

Vzhledem k tomu, že autorka pracovala především s teoretickými časopiseckými a knižními domácími i zahraničními prameny zejm. s kulturologickou tematikou, dále s vysokoškolskými učebnicemi didaktiky a učebnicemi cizích jazyků (ruštiny a němčiny) pro základní a střední školy, užívala převážně (komparativní) obsahovou a formální analýzu textu. Předpokládali bychom u některých závěrů (např. u navrhovaných cvičení) ověření jejich funkčnosti v praxi i s následným statistickým vyhodnocením, aby závěry nezůstávaly na úrovni neověřených hypotéz. Ale o této etapě a jejich metodách autorka zřejmě uvažuje do budoucna. Snad mohla být o této perspektivě v práci zmínka.

4. Výsledky disertace, nové poznatky

Práce přinesla několik pozitivních závěrů, které je nutné vyzvednout. Jde především o pečlivé „zmapování“ zvolené problematiky na komparativním základě i s uplatněním interdisciplinárních přístupů. Velmi pozitivně je nutno hodnotit i širší autorčina záběru a následně i vysokou informativní hodnotu výkladu pranostik, za níž stojí velké studijní úsilí. Plně lze podpořit promyšlené konstatování o vzájemném vztahu jazyka a kultury v současné moderní didaktice cizích jazyků. V plně šíři lze akceptovat i hodnocení profesního profilu učitele jako „hluboce vzdělaného v oblasti cílové i vlastní kultury a připraveného pro soustavné další celoživotní vzdělávání z hlediska faktických poznatků i metodologických postupů“ (53). K pozitivům patří i promyšlená, logicky utříděná prezentace teoretických poznatků, která může být využita nejen v učebnicích cizího jazyka, ale i v dalších metodických materiálech pro učitele a studenty.

Za negativa u odborné práce této úrovně je nezbytné považovat především nepřesné definice či nedůsledné uvádění pramenů, které mohou zpracovávané problematice ubírat na věrohodnosti. Autorka by v obhajobě měla odpovědět, resp. zaujmout stanovisko k následujícím vybraným otázkám (odkazováno na jednotlivé stránky):

22-23: není zřejmé autorství u dělení národní kultury a jazykového národního vědomí

25-26: u vztahu jazyka a kultury v DCJ jsou citováni pouze cizí autoři. O pracích Pražského lingvistického kroužku autorka neuvažovala?

36: co rozumí autorka filologickou metodikou?

37-38: u vymezení lingvokulturologie není zřejmý autor

41: Seassure – povrchní, nepřesné uvedení teorie důležité pro komunikativní kompetenci

42-43: definiční nepřesnost. Autorství kategorie „interkulturní kompetence“?

50 – explicitní zájem o realie při studiu CJ (i ve vztahu k přípravě učitelů) již u Pražské školy – před II. světovou válkou, ne až ve 2. pol. 60. let 20. století

141-142: nepřesnosti ve formální analýze souvětí a vět. Benevolentní používání lingvistické terminologie (věta, větná konstrukce, substantivní spojení), chybná analýza pranostiky „Ve dne jas, v noci mráz“ (nejde o substantivní spojení bez přísudku, jde o souvětí, v němž chybí sponové „býti“). V této souvislosti by měla autorka dodat, podle jakých lingvistických teoretických zdrojů postupovala, protože v bibliografii nebyl uveden ani jeden.

Zajímavé by zcela jistě bylo i kvantitativní vymezení vzorku analyzovaných ruských pranostik, které vedlo k závěru, že věta neúplná s podmínkovým významem s pomlčkou je základní a také nejrozšířenější konstrukcí ruských pranostik.

148: Závěry komparace k funkci rýmu a rytmu v Č a R pranostikách jsou vágní a konstatování o větší či menší četnosti nelze opřít o základní číselné údaje

165: Jak by autorka vysvětlila „překvapivý“ fakt, že je se sociokulturní a interkulturní kompetencí málo pracováno v učebnicích němčiny?

204-205: Styl zadávání úkolů ve cvičeních odpovídá spíše mladším žákům (včetně pokynu „pěkně opakuj“- 170), analyzované pranostiky jsou však náročné jak jazykově, tak i z hlediska

obsahu, reálií.

216: Kreslení pranostik se může pro mnohé žáky jevit při osvojování CJ jako dovednostní problém, navíc pokud je spojeno s dalším jazykovým úkolem pro celou třídu. Nepokusila se autorka tento problém ověřit?

5. Význam pro společenskou praxi, pro další rozvoj vědy

Přínos práce spatřujeme, jak jsme se již snažili naznačit, především v hlubším rozpracování jednoho z aktuálních problémů multikulturality (v souladu s pojetím Referenčního rámce), jeho zasazení do širšího jazykového i společenského kontextu. Autorka se snažila dokázat, že i tak okrajové téma, jakým jsou lidové pranostiky, může být pro formování sociokulturní a interkulturní kompetence využitelné, že má naopak vysokou motivační hodnotu. Pro tyto své charakteristiky může být uvedený materiál funkčním obohacením našich učebnic cizích jazyků. Současně může být použit i v jiných materiálech, např. v nejrůznějších dvojjazyčných tematických slovnících, v metodických materiálech pro učitele i studenty, popř. pro širší užití ve společenské praxi.

Souhlasíme s autorkou, že v implementaci kulturologického materiálu do cizojazyčných učebnic a do výchovněvzdělávací praxe vůbec jsou ještě značné mezery. Proto si její systém cvičení, u něhož vedle gradovaného uspořádání oceňujeme především jeho různorodost a nápaditost, zaslouží kladné ohodnocení. Do budoucna bude zapotřebí promyslet stylizaci zadání, vyhnout se v něm zbytečné kumulaci nesourodých a nefunkčních úkolů. Při řešení uvedených požadavků by měl autorce pomoci výzkum a statistické zpracování výsledků.

Splnění podmínek pro udělení titulu PhD

Předložená disertační práce PhDr. Lenky Havelkové má řadu pozitiv a její zpracování v podstatě odpovídá zvolenému tématu. K formální stránce nemám podstatné výhrady. Práce má vzornou úpravu, gramaticky i stylisticky na velmi dobré úrovni (drobné prohřešky jsou označeny v textu po stranách, včetně německých příkladů). Vybrané připomínky k obsahovému zpracování, které mají závažnější charakter, jsou uvedeny ve výčtu a mělo by být na ně reagováno v obhajobě.

Práci k obhajobě d o p o r u č u j i.

Udělení titulu PhD podmiňuji úspěšnou obhajobou.

V Olomouci dne 12. srpna 2011

doc. PhDr. Eva Vysloužilová, CSc.
FF UP Olomouc